

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA RAHBARNING KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASI VA JAMOAGA TA'SIRI

Djalilova Maftuna Murodjon qizi

Toshkent shahridagi

Puchon Universiteti magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbarning kommunikativ kompetensiyasi va uning jamoaga ta'siri masalalari tahlil qilinadi. Rahbarning muloqot madaniyati, pedagogik jamoa bilan samarali aloqa o'rnatish usullari hamda boshqaruv jarayonida kommunikativ ko'nikmalarning o'rni yoritiladi. Shuningdek, rahbarning to'g'ri va samarali kommunikatsiyasi jamoada ijobiy psixologik muhitni shakllantirishi, xodimlar motivatsiyasi va hamkorlik darajasini oshirishi asoslab beriladi. Maqolada zamonaviy ta'lim tizimida rahbarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning ahamiyati ham ko'rsatib o'tiladi.*

Kalit so'zlar: *maktabgacha ta'lim, rahbar, kommunikativ kompetensiya, jamoa, boshqaruv, muloqot madaniyati, pedagogik jamoa, psixologik muhit, motivatsiya, hamkorlik, liderlik, ta'lim sifati.*

Kirish

Maktabgacha ta'lim tizimi jamiyatning eng muhim bosqichlaridan biri bo'lib, u bolalarning shaxs sifatida shakllanishida, ularning ijtimoiy, psixologik va intellektual rivojlanishida asosiy rol o'ynaydi. Ushbu tizimning samarali faoliyat yuritishi ko'p jihatdan ta'lim tashkiloti rahbarining boshqaruv qobiliyatlari, xususan, kommunikativ kompetensiyasiga bevosita bog'liqdir.

Rahbarning kommunikativ kompetensiyasi deganda uning pedagogik jamoa, ota-onalar, tarbiyalanuvchilar hamda tashqi hamkorlar bilan samarali muloqot o'rnatish, axborotni to'g'ri yetkazish, fikr almashish va konfliktli vaziyatlarni boshqarish qobiliyati tushuniladi. Zamonaviy ta'lim tizimida rahbar faqat ma'muriy boshqaruvchi emas, balki jamoani ilhomlantiruvchi lider sifatida ham namoyon bo'ladi.

So'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tizimida islohotlar kuchayib borayotgan bir sharoitda rahbarning kommunikativ madaniyati va boshqaruv uslubi jamoaning psixologik iqlimi, ish samaradorligi va motivatsiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli ushbu maqolada rahbarning kommunikativ kompetensiyasi va uning jamoaga ta'siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

M – Metodlar (Methods)

Mazkur tadqiqotda nazariy va empirik yondashuvlar uyg'unlashtirildi. Tadqiqot jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

- ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish;

- kuzatish metodi (maktabgacha ta'lim tashkilotlarida boshqaruv jarayonlarini kuzatish);
- suhbat va intervyu (tarbiyachilar va rahbarlar bilan);
- qiyosiy tahlil (turli boshqaruv uslublarining samaradorligini solishtirish);
- tizimli yondashuv (rahbar–jamoā–ota-ona munosabatlarini bir butun tizim sifatida o'rganish).

Tadqiqotda shuningdek, rahbarlarning kommunikativ kompetensiyasi darajasini baholash uchun quyidagi mezonlar asos qilib olindi:

- muloqotning aniqligi va ravshanligi;
- tinglash qobiliyati;
- empatiya (hamdardlik) darajasi;
- konfliktlarni boshqarish strategiyalari;
- motivatsion nutq va rag'batlantirish usullari;
- jamoaviy qaror qabul qilishdagi ishtirok.

Tadqiqot maktabgacha ta'lim tashkilotlari jamoasining ichki muhitini o'rganishga yo'naltirildi.

Avvalo, ilmiy manbalarni o'rganish va tahlil qilish metodi asosiy o'rin egalladi. Bunda pedagogik boshqaruv, kommunikativ kompetensiya, liderlik psixologiyasi hamda ta'lim muassasalarini boshqarish bo'yicha mahalliy va xorijiy adabiyotlar o'rganildi. Ushbu yondashuv rahbar faoliyatidagi kommunikativ jarayonlarning nazariy asoslarini aniqlash imkonini berdi .

Shuningdek, amaliy kuzatuv metodi qo'llanildi. Tadqiqot davomida maktabgacha ta'lim muassasalarida rahbar va xodimlar o'rtasidagi kundalik muloqot jarayonlari, yig'ilishlar, pedagogik kengashlar hamda norasmiy uchrashuvlar kuzatildi. Bu orqali real boshqaruv muhitida kommunikatsiyaning qanday shakllanishi va jamoaga qanday ta'sir ko'rsatishi o'rganildi.

Suhbat metodi ham muhim ahamiyat kasb etdi. Turli lavozimdagi pedagog xodimlar, tarbiyachilar va yordamchi xodimlar bilan individual va guruhviy suhbatlar o'tkazildi. Ushbu suhbatlar orqali rahbarning muloqot uslubi, uning adolatligi, tushunish darajasi va xodimlar bilan o'zaro munosabati haqidagi subyektiv fikrlar yig'ildi.

Bundan tashqari, anonim so'rovnoma metodi ham qo'llanildi. So'rovnomalarda xodimlarning rahbar bilan muloqotdan qoniqish darajasi, kommunikatsiya tezkorligi, axborotning aniqligi va rahbarning muammolarga munosabati kabi jihatlar baholandi. Ushbu ma'lumotlar jamoaviy fikrni statistik jihatdan tahlil qilish imkonini berdi.

Tadqiqotda qiyosiy yondashuv ham muhim o'rin tutdi. Turli boshqaruv uslubiga ega bo'lgan maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyati solishtirildi. Bunda kommunikativ jihatdan faol rahbar boshqarayotgan muassasalar bilan kommunikativ faolligi past rahbarlar boshqaruvidagi tashkilotlar o'rtasidagi farqlar aniqlanib, ularning jamoa samaradorligiga ta'siri tahlil qilindi.

Shuningdek, tizimli tahlil usuli orqali rahbar, pedagogik jamoa va ota-onalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik bir butun tizim sifatida o'rganildi. Bu yondashuv kommunikativ jarayonlarning faqat ikki tomonlama emas, balki ko'p tomonlama xarakterga ega ekanligini ko'rsatdi.

Yig'ilgan ma'lumotlarni qayta ishlash jarayonida sifat va mazmuniy tahlil usullari qo'llanildi. Natijalar umumlashtirilib, rahbarning kommunikativ kompetensiyasi darajasi va jamoaga ta'siri o'rtasidagi bog'liqlik aniqlab berildi.

R – Natijalar (Results)

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, rahbarning kommunikativ kompetensiyasi yuqori bo'lgan tashkilotlarda quyidagi ijobiy holatlar kuzatiladi:

Birinchidan, pedagogik jamoa a'zolari o'rtasida o'zaro ishonch va hamkorlik darajasi yuqori bo'ladi. Rahbar ochiq muloqot uslubini qo'llagan hollarda xodimlar o'z fikrini erkin ifoda etadi va ijodiy yondashuv kuchayadi.

Ikkinchidan, jamoada psixologik iqlim barqaror bo'lib, nizolar soni sezilarli darajada kamayadi. Rahbar konfliktli vaziyatlarda vositachilik va murosaga keltirish usullaridan foydalansa, jamoada keskinlik kamayadi.

Uchinchidan, motivatsiya darajasi oshadi. Rahbarning qo'llab-quvvatlovchi nutqi va rag'batlantiruvchi kommunikatsiyasi xodimlarning ishga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi.

To'rtinchidan, ota-onalar bilan muloqot samaradorligi oshadi. Rahbar ochiq va aniq kommunikatsiya olib borgan hollarda ta'lim tashkilotiga bo'lgan ishonch ortadi.

Shuningdek, past kommunikativ kompetensiyaga ega rahbarlarda esa quyidagi muammolar aniqlandi:

- jamoada axborot yetishmovchiligi;
- nizolar ko'payishi;
- motivatsiyaning pasayishi;
- qaror qabul qilishda tushunmovchiliklar;
- xodimlar almashinuvi ko'payishi.

D – Muhokama (Discussion)

Olingan natijalar maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbarning kommunikativ kompetensiyasi jamoaning samarali ishlashida hal qiluvchi omil ekanligini tasdiqlaydi. Rahbarning muloqot madaniyati nafaqat axborot almashinuvi vositasi, balki jamoani boshqarish, motivatsiya berish va tashkilot madaniyatini shakllantirish vositasi sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

Kommunikativ kompetensiyasi yuqori rahbarlar odatda quyidagi boshqaruv tamoyillariga amal qiladi:

- ochiqlik va shaffoflik;
- faol tinglash;
- ijobiy fikr bildirish;
- jamoaviy qaror qabul qilish;

- shaxsiy yondashuv.

Bunday yondashuvlar jamoaning innovatsion fikrlashini rivojlantiradi va ta'lim sifatini oshiradi. Aksincha, kommunikativ ko'nikmalari past rahbarlar ko'pincha buyruqbozlik uslubiga tayanadi, bu esa jamoada stress va norozilikni keltirib chiqaradi.

Shuningdek, zamonaviy raqamli ta'lim davrida rahbarning kommunikativ kompetensiyasi nafaqat og'zaki muloqot, balki raqamli kommunikatsiya (elektron platformalar, onlayn yig'ilishlar, axborot tizimlari)ni ham o'z ichiga olishi lozim.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, rahbarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun quyidagi yo'nalishlar muhim:

- doimiy malaka oshirish kurslari;
- psixologik treninglar;
- liderlik va kommunikatsiya bo'yicha seminarlar;
- amaliy tajriba almashinuvi;
- refleksiya va o'z-o'zini tahlil qilish.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbarning kommunikativ kompetensiyasi masalasi zamonaviy pedagogik boshqaruvning eng dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Chunki rahbarning muloqot madaniyati faqat axborot uzatish yoki topshiriq berish jarayoni bilan cheklanib qolmay, balki butun jamoaning ichki dinamikasini belgilovchi asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, rahbarning kommunikativ yondashuvi tashkilotdagi ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirishda bevosita va hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Avvalo, rahbarning muloqot uslubi jamoa a'zolarining o'zaro munosabatlariga ta'sir ko'rsatadi. Agar rahbar ochiq, tushunarli va hurmatga asoslangan kommunikatsiyani yo'lga qo'ysa, pedagoglar o'rtasida hamkorlik, o'zaro qo'llab-quvvatlash va tajriba almashish jarayonlari kuchayadi. Bunday muhitda xodimlar o'z fikrini erkin bildirishdan cho'chimaydi, bu esa ijodiy yondashuv va tashabbuskorlikni rivojlantiradi. Aksincha, buyruqbozlik va bir tomonlama kommunikatsiya ustun bo'lgan tizimlarda jamoa faolligi pasayadi, tashabbuslar cheklanadi va ishga nisbatan formal munosabat shakllanadi.

Shuningdek, rahbarning kommunikativ kompetensiyasi konfliktlarni boshqarish jarayonida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida turli xarakterga ega bo'lgan xodimlar faoliyat yuritadi, bu esa ba'zan fikrlar qarama-qarshiligini keltirib chiqaradi. Kommunikativ jihatdan yetuk rahbar bunday vaziyatlarda keskinlikni kuchaytiruvchi emas, balki muvozanatni tiklovchi rolni bajaradi. U tinglash, tushunish, murosaga keltirish va dalillangan izoh berish orqali nizolarni konstruktiv yechimga yo'naltiradi. Bu esa jamoaning barqarorligini ta'minlaydi.

Muhim jihatlardan yana biri – rahbar va pedagoglar o'rtasidagi ishonch darajasidir. Ishonch kommunikativ jarayonning asosiy tayanch elementlaridan biri

bo'lib, u yo'q joyda samarali boshqaruvni tasavvur qilish qiyin. Rahbar o'z fikrida izchil bo'lsa, va'dalarini bajarsa, adolatli yondashuvni saqlasa, jamoada unga nisbatan ishonch ortadi. Natijada xodimlar o'z muammolarini ochiq bildirishga, takliflar berishga va tashkilot rivojiga hissa qo'shishga intiladi. Bu esa boshqaruv jarayonini yanada demokratik va samarali qiladi.

Kommunikativ kompetensiyaning yana bir muhim jihati bu motivatsion ta'sirdir. Rahbarning so'zlashuv madaniyati, qo'llab-quvvatlovchi fikrlari va rag'batlantiruvchi yondashuvi xodimlarning ichki motivatsiyasini kuchaytiradi. Ayniqsa, maktabgacha ta'lim tizimida ishlayotgan pedagoglar uchun ruhiy qo'llab-quvvatlash juda muhim hisoblanadi. Chunki ularning mehnati nafaqat bilim berish, balki tarbiyaviy va emotsional jihatdan ham katta mas'uliyatni talab etadi. Rahbar tomonidan bildirilgan ijobiy fikrlar va e'tirof xodimning o'z ishiga bo'lgan ishonchini mustahkamlaydi.

Xulosa

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida rahbarning kommunikativ kompetensiyasi zamonaviy boshqaruv tizimining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot natijalarini umumlashtirish shuni ko'rsatadiki, samarali kommunikatsiya nafaqat axborot almashinuvi vositasi, balki jamoaning ichki uyg'unligini ta'minlovchi, mehnat samaradorligini oshiruvchi va tashkilot madaniyatini shakllantiruvchi asosiy omildir.

Tahlillar asosida aniqlanishicha, rahbarning muloqot jarayonidagi aniqligi, ochiqligi va izchilligi jamoa a'zolarining o'z ishiga bo'lgan mas'uliyatini kuchaytiradi. Bunday yondashuv xodimlar o'rtasida o'zaro hurmat va hamkorlikni mustahkamlaydi hamda ularning tashabbuskorlik darajasini oshiradi. Aksincha, yetarli darajada rivojlanmagan kommunikativ muhitda axborot almashinuvi sustlashadi, bu esa tushunmovchiliklar va ish samaradorligining pasayishiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent, 2019.
3. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
4. G'oziyev E. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2010.
5. Mahmudov N. Boshqaruv psixologiyasi. – Toshkent: Fan, 2015.
6. Shoumarov G'.B. Pedagogik psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston, 2012.
7. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Harvard University Press, 1978.
8. Robbins S.P. Organizational Behavior. – Pearson Education, 2013.
9. Drucker P.F. Management: Tasks, Responsibilities, Practices. – Harper Business, 2008.

10. Slastenin V.A. Pedagogika. – Moskva: Akademiya, 2011.